

registerton verschenen, in het eerste kwartaal van '40 was het nog geen 1,4 mln; voor het Noordzeekanaal bedroegen die cijfers respectievelijk ruim 1,8 en ruim 0,5 mln.¹ Elk bedrijf dat met de scheepvaart te maken had, kon die teruggang merken.

Ook in het bouwbedrijf werd het stil: er waren veel minder particulieren die huizen lieten bouwen. Daar stond voor de nijverheid als geheel tegenover, dat in sommige bedrijfstakken geprofiteerd werd van het feit dat de buitenlandse concurrentie verminderd was² en dat, gelijk vermeld, een deel van het publiek in de eerste oorlogsmaanden flinke inkopen had gedaan. In de herfst van '39 bleef de gebruikelijke stijging van het aantal werklozen dan ook achterwege. Dat hing ook samen met de mobilisatie. Ca. 8% van de in de industrie werkzame arbeiders was voor militaire dienst opgeroepen: zij werden althans gedeeltelijk door werklozen vervangen.³ Daarbij kwamen de jongeren eerder aan bod dan de ouderen.⁴ Toch bedroeg het aantal ingeschreven werklozen eind maart '40 nog bijna een kwart miljoen (248 000).⁵

Misschien was hun lot in één opzicht een tikje minder moeilijk geworden: oorlog relativeert alle persoonlijke leed. Maar daar stond tegenover dat het voor die werklozen nóg moeilijker geworden was, de eindjes aan elkaar te knopen. Wel streefde Economische Zaken er met succes naar, ongemotiveerde prijsverhogingen tegen te gaan (door stille pressie overigens, niet met dwang), maar onvermijdelijk was het, dat sommige artikelen door prijsstijgingen op de wereldmarkt, door verhoogde assurantiepremies en door verhoogde vrachten duurder werden.⁶ Grond- en hulpstoffen voor de industrie waren begin januari '40, vergeleken met augustus '39, al 44% duurder geworden, industriële eindproducten 16%.⁷ Met diezelfde maand augustus vergeleken, waren de kosten van levensonderhoud van Amsterdamse arbeidersgezinnen, wat hun 'totale uitgaven' betrof, in maart '40 met bijna 9% gestegen, die voor voeding alléén (voornaamste post op wat men met een weids woord 'het budget' der werklozen noemen kan) met ruim 13%.⁸

Was dat niet voldoende aanleiding om de werklozenuitkeringen te ver-

¹ 'Nota econom. verded. III', p. 7. ² *Nota econom. verded. II*, p. 71. ³ A.v., p. 70. Per 1 april 1940 waren van de 324 000 leden van het NVV 27 000 in militaire dienst (8,2%) en 60 000 werkloos (18,5%). (NVV: *Verslag over de jaren 1940-1945* (1946), p. 11. ⁴ Na een telling op 1 januari 1940 constateerde men dat, vergeleken met 1 januari 1936, het totaal aantal mannelijke ingeschreven werklozen en bij werkverruiming geplaatsten met 29% gedaald was; die daling bedroeg voor de groep 18-24 jaar 57%, voor de beneden-18-jarigen 61% (*Het Vaderland*, 24 febr. 1940). ⁵ 'Nota econom. verded. III', p. 9. ⁶ *Nota econom. verded. II*, p. 58-59. ⁷ A.v., p. 60. ⁸ 'Nota econom. verded. III', p. 11.